

İBNÜ'S-SERRÂC eŞ-ŞENTERÎNÎ (ابن السراج الشتريني)

Ebû Bekr Muhammed b. Abdilmelik
b. Muhammed
b. es-Serrâc eŞ-Şenterînî
(ö. 549/1154 [?])

Endülüslü

Arap dili ve edebiyatı âlimi.

Endülüs şehirlerinden Şenterîn'de (Santarém) muhtemelen 475 (1082) yılında doğdu. Babası tarafından küçük yaşta nahiv ilmine yönlendirildi. Genç yaşta Şenterîn'den ayrılarak İşbiliye'ye (Sevilla) gitti ve öğrenimini orada tamamladı. Şenterîn, Batalyevs Krallığı'na bağlı Eftâsiler'in yönetiminde iken 485'te (1092) Kıştâle Krallığı'nın, 504'te (1110-11) Murâbitlar'ın, 542'de (1147-48) Portekiz Krallığı'nın eline geçmişti. Bu sebeple İbnü's-Serrâc'ın İşbiliye'ye gidişi 485 yılı civarında olmalıdır. İbnü's-Serrâc, İşbiliye'de İbn Ebû'l-Âfiye ile Ebû'l-Hasan İbnü'l-Ahdar el-İşbilî gibi âlimlerden İşbiliye Camii'nde Arapça dersleri aldı (İbnü'l-Ebbâr, II, 7). Abdurrahman b. Muhammed en-Neftî'den İmam Mâlik'in *el-Muvaftâ*'nı okudu. Muhtemelen Endülüs'teki istikrarsızlıklar yüzünden 515 (1121) yılında Mısır'a gitti, Arap grameri okutmaya ve hadis rivayet etmeye başladı. Makkarî, ders okutup hadis rivayet edecek ve özellikle bağımsız nahiv dersi verecek olgunlukta olduğunu dikkate alarak onun Mısır'a geldiğinde otuz beş-kırk yaşlarında bulunduğunu tahmin etmektedir (*Nefhu't-ṭib*, II, 238). İbnü's-Serrâc'ın öğrencisi Ebû Hafs Ömer b. İsmâil eŞ-Şenterînî'nin öğrencisi olan İbn Hayr el-İşbilî ise Mısır'a vardıkdan on altı yıl sonra 531'de (1136-37) nahiv dersi vermeye başladığını kaydetmektedir (*Fehrese*, s. 320). İbnü's-Serrâc'ın öğrencilerinden nahiv ve lügat âlimi İbn Berrî kendisinden *Kitâbü Sibeveyhi*'yi okudu, Ebû Ali el-Fârisî'nin *el-İzâhu'l-ʿAḡudî*'sini ezberledi. Ebû Hafs Ömer b. İsmâil eŞ-Şenterînî 531 yılında Kahire'de el-Câmiu'l-Atîk'te ondan ders aldı, kendisinin *Tenbihü'l-elbâb* adlı eserini okudu, İbn Hayr el-İşbilî de aynı eseri 536'da (1141-42) Ebû Hafs'tan okudu. Ali b. Abdullâh İbnü'l-Attâr da Şenterînî'nin öğrencilerindendir (Yâkût, IV, 1510; Safedî, IV, 35). İbnü's-Serrâc bir süre ders okutmak amacıyla Yemen'de kaldıktan ve Mekte'de bulunduktan sonra Mısır'a döndü. Endülüs'e gideceği zaman Mısır'da 536 (1141-42), 545 (1150), 549 (1154) veya

550 yılında vefat ettiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Eserlerinden güçlü bir dinî hassasiyete, derin bilgiye ve geniş bir kültüre sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Mısır'da kendisine "şeyhül-edebe" denilmiştir. Kaynaklarda mütevazî ve hoşsohbet bir kişi olarak tanıtılmaktadır (M. Rıdvân ed-Dâye, s. 433, 434).

Eserleri. 1. Cevâhirü'l-âdâb ve zehâ'îr-ürü's-şu'arâ' ve'l-küttâb (I-II, nşr. M. Hasan Kazkazân, Dımaşk 2008). Edebî tenkit ve belâgat konularının incelendiği eserin girişinde fesahat, belâgat, Kur'an ve hadislerin belâgatı, şiirde yetenek ve edebî zevk konuları ele alınmıştır. Dört bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde şiir, şiir temaları, türleri ve şiir yazımı, ikinci bölümde şiirlerin anlamları, intihal, üçüncü bölümde nesir, nesir yazım kuralları, nesrin çeşitleri, dördüncü bölümde özellikle Mütenebbî'ye isnat edilen intihaller üzerinde durulmuştur. Müellifin burada Mütenebbî'yi savunduğu görülmektedir. Muhammed Tâhir b. Âşûr'un İbn Bessâm en-Nahvî'ye nisbet ederek yayımladığı *Serikâtü'l-Mütenebbî ve müşkilü me'ânih* adlı eserin (Tunus 1970) İbnü's-Serrâc'ın *Cevâhirü'l-âdâb*'ının dördüncü bölümü olduğunu Muhammed Rıdvân ed-Dâye bir makalesinde kanıtlamıştır (*MMLADm.*, LXX/4 [1416/1995], s. 611-622). Brockelmann'ın *Cevâhirü'l-âdâb*'ı İbn Reşîk el-Kayrevânî'nin *el-ʿUmde*'sinin özeti olarak kaydetmesi (*GAL* [Ar.], V, 354) gerçeği yansıtmamaktadır; ancak eserin baş tarafının temel kaynağı *el-ʿUmde*'dir. **2. el-Mi'yâr fi evzânî(ʿvezni)'l-eş'âr** (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut 1388/1968; Dımaşk 1391/1971, 1400/1979; nşr. Ahmed Râtib en-Neffâh, Beyrut 1969). **3. el-Kâfi fi ʿilmi'l-kavâfi**. Muhammed Rıdvân ed-Dâye ve Ahmed Râtib en-Neffâh tarafından yukarıdaki eserle birlikte neşredilmiştir. Ayrıca müstakil baskıları da mevcuttur (Beyrut 1400/1979, nşr. Alâ Muhammed Re'fet, Beyrut 2003). **4. Tenbihü'l-elbâb ʿalâ fezâʿili'l-irâb** (nşr. Muiz b. Müsâid el-Avfî, Kahire-Cidde 1410/1989, nşr. Abdülfettâh el-Hammûz, Amman 1995). Nahiv ilminin ve irâbî bilmenin önemi, gerekliliği ve yararları hususunda Hz. Peygamber, sahâbe, tâbiîn, halifeler ve mu'tasavvıflardan aktarılan rivayetlerin zikredilip irâb öğreniminin teşvik edildiği bir risâledir. Risâleyi Abdülfettâh es-Seyyid Selîm de yayımlamış (*ʿAleümü'l-kütüb*, IX/1 [Riyad 1408/1988], s. 44-58), Muiz b. Müsâid el-Avfî, Abdülfettâh neşrini

eleştiren bir makale yazmıştır (*a.g.e.*, IX/2, s. 296-303). **5. Telkihu'l-elbâb fi ʿavâmilil-irâb** (nşr. Muiz b. Müsâid el-Avfî, Kahire-Cidde 1410/1989). Ahmed Hasan İsmâil tarafından *Telkihu'l-elbâb ʿalâ fezâʿili'l-irâb* adıyla neşredilmiştir (Amman 2006). İlk neşrin başlığı eserin içeriğine daha uygundur; ayrıca ikinci neşrin başlığı öncekinin başlığı ile karıştırıldığından hem kullanım hem içerik bakımından uygun sayılmamıştır. Zira "tenbih" in "alâ", "telkih" in "fi" ile kullanımı, "fezâil" yerine de "avâmil" kullanımı bağlam açısından daha doğrudur. **6. Takvîmü'l-be-yân li-tahrîri'l-evzân** (Brockelmann, V, 354). **7. İhtişârü'l-ʿUmde li'bn Reşîk ve t-tenbih ʿalâ aḡlâtiḥ. Muhtaşarü'l-ʿUmde li'bn Reşîk ve tenbihu aḡlâtiḥ ve Muhtaşar mine'l-ʿUmde li'bn Reşîk** adlarıyla da anılır (Fîrûzâbâdî, I, 272; *GAL* [Ar.], V, 355; Ziriklî, VI, 249).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Serrâc eŞ-Şenterînî, *el-Mi'yâr fi evzânî'l-eş'âr ve el-Kâfi fi ʿilmi'l-kavâfi* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Amman 1979, neşreden giriş, s. 7-10; a.mlf., *Tenbihü'l-elbâb ʿalâ fezâʿili'l-irâb* (nşr. Abdülfettâh el-Hammûz), Amman 1995, neşreden giriş, s. 1-19; a.mlf., *Cevâhirü'l-âdâb ve zehâ'îr-ürü's-şu'arâ' ve'l-küttâb* (nşr. M. Hasan Kazkazân), Dımaşk 2008, neşreden giriş, I, 35-51; a.mlf., *Telkihu'l-elbâb ʿalâ fezâʿili'l-irâb* (nşr. Ahmed Hasan İsmâil), Amman 2006, neşreden giriş, s. 3-54; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 320; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebe*' (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1993, IV, 1510; neşreden giriş, I, 35-51; nşr. Abdüsselâm el-Herrâs), Beyrut 1415/1995, II, 7; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 108-109; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (nşr. Ahmed el-Arnaût – Türkî Mustafa), Beyrut 1420/2000, IV, 35; Fîrûzâbâdî, *el-Bülḡa fi terâcimi e'immeti'n-nahv ve'l-luḡa* (nşr. Muhammed el-Mısırî), Dımaşk 2000, I, 272; Hiryerî, *er-Ravzü'l-mi'târ*, s. 346; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, I, 163; Makkarî, *Nefhu't-ṭib*, II, 238; Brockelmann, *GAL* (Ar.), V, 354-355; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 258, 259; M. Rıdvân ed-Dâye, *Târîhu'n-naḡdî'l-edebî fi'l-Endelüs*, Beyrut 1401/1981, s. 432-449; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), VI, 249; M. Hişâm en-Na'sân, "İbnü's-Serrâc eŞ-Şenterînî", *Mv.AC*, XII, 358-361.

HALİM ÖZNUHAN

İBNÜ'T-TAYYİB eŞ-ŞARKÎ (ابن الطيب الشريقي)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed
b. et-Tayyib b. Muhammed
eŞ-Şarkî es-Sumeylî el-Fâsî el-Medenî
(ö. 1170/1756)

Faşlı edip ve âlim.

1110 (1698) yılında Fas'ta doğdu. Tilimsân çevresinden Fas'ın kuzeyine göç edip Sa'dîler ve Alevîler devrinde önemli rol oynayan Şerâka (Şerâke) kabilesinin